

«Εκ πολλής θλίψεως και συνοχής καρδιάς» (Β΄ Κορ 2,4), όπως με πολλή σοφία διατύπωνε σε ακριβώς παρόμοια περίπτωση στα πρώτα χρόνια της ιστορίας της χριστιανικής εκκλησίας ο απόστολος Παύλος, αναγκάζομαι να παρέμβω στην όντως θλιβερή από κάθε άποψη ιστορία της παρούσης εκκλησιαστικής κρίσεως. Το πράττω με αίσθημα ιεραποστολικής αλλά και ακαδημαϊκής ευθύνης, με τη θεσμική ιδιότητά μου ως Ορθόδοξος επίτροπος της παγκόσμιας ιεραποστολής και ως ακαδημαϊκού δασκάλου, ο οποίος που έχει την τιμή να ανήκει στην πνευματική δικαιοδοσία (ως Θεσσαλονικέας) του Οικουμενικού Πατριαρχείου και ταυτόχρονα να διακονεί την Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδος σε διάφορες συνοδικές επιτροπές.

Αναγκάζομαι να παρέμβω την ύστατη αυτή στιγμή γιατί διαβλέπω ότι, εκτός από την απαράδεκτη παραπληροφόρηση κατά κύριο λόγο από τα αδηφάγα μέσα ενημέρωσης, αλλά δυστυχώς και από διατεταγμένους εκφραστές των δύο πλευρών, οι οποίοι παραδόξως – ακόμη και οι ιερωμένοι, ευτυχώς όχι όλοι – εστιάζουν την προσοχή τους στις νομικές και πολιτιστικές παραμέτρους του θέματος, εκτός από την εσφαλμένη θεώρηση του θέματος εντός των στενών πλαισίων του ελληνισμού, αγνοώντας τις εκτός της ελληνόφωνης Ορθοδοξίας διορθόδοξες και οικουμενικές του διαστάσεις, κινδυνεύει η όλη υπόθεση να αμαυρώσει την εικόνα της Ορθοδοξίας σε ολόκληρο το χριστιανικό κόσμο. Σε λιγότερο από ένα χρόνο η παγκόσμια χριστιανική κοινότητα για πρώτη φορά στην ιστορία θα συναντηθεί στην Αθήνα, φιλοξενούμενη της Εκκλησίας της Ελλάδος, με την ευκαιρία του Παγκόσμιου Ιεραποστολικού Συνεδρίου προσκεκλημένη Ας φανταστούμε για λίγο

Οι σχέσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου με την Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδος οφείλουν να βασίζονται στην Ορθόδοξη εκκλησιολογία, όπως αυτή απορρέει από τους Ιερούς Κανόνες, και τα όποια προβλήματα αναφύονται να οφείλουν να επιλύονται με γνώμονα την ουσία και ταυτότητα της «εκκλησίας», έχοντας πάντοτε κατά νουν την ευθύνη και αποστολή της Ορθοδοξίας στον κόσμο. Δεν θα πρέπει ούτε να εγκλωβίζονται σε κανονιστικές αποφάσεις και συμφωνίες του παρελθόντος, όταν μάλιστα μερικές απ' αυτές έρχονται σε αντίθεση με την Ορθόδοξη εκκλησιολογία, ούτε να εκφυλίζονται σε υποθέσεις που αφορούν τα καλώς νοούμενα συμφέροντα του έθνους και του ελληνισμού. Πολύ περισσότερο δεν θα πρέπει να δίνουν στρεβλή εικόνα της καθολικότητας, οικουμενικότητας της Ορθοδοξίας, αμαυρώνοντας έτσι την αυθεντική της μαρτυρία.

1. Ο χώρος ιεραποστολικής δράσεως αμφοτέρων είναι κοινός και για τις δύο αυτοκέφαλες εκκλησίες.
2. Το πρόβλημα των σχέσεων των δύο εκκλησιών βρίσκεται όχι στην Πράξη του 1928, αλλά στον Τόμο του 1850, με τον εκκλησιολογικώς απαράδεκτο τρόπο παραχώρησης της αυτοκεφαλίας στην Εκκλησία της Ελλάδος.
3. Σήμερα η Εκκλησία της Ελλάδος de facto (όχι όμως και de jure) ζει σε καθεστώς αυτοκεφαλίας, η οποία όμως δεν αποτυπώνεται ως όφειλε στην ευχαριστιακή της πρακτική.
4. Εκ του καθεστώτος αυτοκεφαλίας, καθώς και εκ της απορρέουσας από την τριαδολογική και ευχαριστιακή θεολογία δομής της Εκκλησίας, η σχέση «ενός»-«πολλών», τόσο σε επίπεδο «πρώτου»-«λοιπών επισκόπων», όσο και σε επίπεδο συνοδικό (και μάλιστα σε όλες τις βαθμίδες της εκκλησιαστικής ζωής, από την ανά

την οικουμένην εκκλησία μέχρι και το τελευταίο κύτταρό της, την ενορία), αποτελεί *sine qua non* της εκκλησιακής ταυτότητας της Ορθοδοξίας.

5. Με βάση τον 34^ο αποστολικό κανόνα, τον οποίο όλοι οι Ορθόδοξοι επικαλούνται, τίποτε δεν μπορούν να κάνουν οι «πολλοί» (επίσκοποι...λαός) χωρίς τον «ένα» (πρώτος...προεστώς), αλλά και ο «ένας» χωρίς τους «πολλούς». Και αυτό σε όλο το φάσμα της εκκλησιαστικής ζωής, από τη διοίκηση ως τη λατρεία της εκκλησίας.
6. Το ουσιαστικό (και όχι απλά τιμητικό) «πρωτείο» του εκάστοτε, και σε όλες τις βαθμίδες, «πρώτου», δεν αποτελεί απλά και μόνο χρήσιμο εργαλείο, αλλά και εκκλησιολογική αναγκαιότητα για την έκφραση ενότητας της Εκκλησίας.
7. Το μνημόσυνο του «πρώτου» της αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Ελλάδος (του αρχιεπισκόπου Αθηνών) από τους συνεπισκόπους του, φαίνεται αυτονόητο, όπως αυτονόητη είναι και η αδυναμία οποιασδήποτε ενέργειάς του χωρίς τη «συνοδική» συναίνεσή των.
8. Η Πράξη του 1928 έχει περιπλέξει εκκλησιολογικώς την κατάσταση, γι' αυτό απαιτείται με πνεύμα, αγάπης, σύνεσης, αμειβαιότητας και προ παντός προσήλωσης στην Ορθόδοξη εκκλησιολογία, νηφάλια αντιμετώπιση του θέματος.
9. Ρήξη στην ιστορική αυτή συγκυρία, ακόμη και για την αποκατάσταση της εκκλησιολογικής τάξεως, θα απέβαινε μοιραία για το μέλλον της Ορθοδοξίας. Το «ουσιαστικό» πρωτείο της Κωνσταντινουπόλεως δεν θα πρέπει με κανένα τρόπο να διακυβευθεί, όταν είναι πλέον ή βέβαιον ότι όλη η λεγόμενη Ορθόδοξη διασπορά βαίνει ολοταχώς (με επιτάχυνση μάλιστα λόγω παντελούς απουσίας ουσιαστικής «συνοδικότητας» στους κόλπους του Οικουμενικού Πατριαρχείου) προς κάποιο είδος αυτονομίας.
10. Η οικουμενική αυτοσυνειδησία της Ορθοδοξίας, όπως τη διακονεί η Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως, που μέχρι σήμερα συμπαρέσυρε απλώς τις περισσότερες προς βορράν ομόδοξες αδελφές εκκλησίες, αμφιβάλλω αν θα μπορέσει να συνεχιστεί, σε περίπτωση που θα υπεσκάπτετο το κύρος του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Κάτι τέτοιο, με δεδομένη την έλλειψη θεολογικής ρωμαλαιότητας στις περισσότερες Ορθόδοξες εκκλησίες, αλλά και τις διαφαινόμενες σε όλα σχεδόν τα μήκη και πλάτη της Ορθόδοξης εγκαταβίωσης εθνικιστικές τάσεις, θα είχε ολέθριες συνέπειες, ακόμη και για τη διατήρηση της ενότητας της Ορθοδοξίας. Οφείλει, βέβαια, και το ίδιο το Πατριαρχείο να διευρύνει τη συνοδικότητά του, αν επιθυμεί να μη αμφισβητείται το ιστορικά κατοχυρωμένο (μέχρι της υπέρβασης φυσικά του σκανδάλου του σχίσματος) «πρωτείο» του.

Οι τελευταίες πρωτοβουλίες της Εκκλησίας της Ελλάδος, που διευρύνουν τόσο το οικουμενικό πνεύμα της Ορθοδοξίας, όσο και την αυθεντική ευχαριστιακή διάσταση και ιεραποστολική μαρτυρία της, μπορούν να αποτελέσουν μοχλό πίεσης προς υιοθέτηση νέων σχέσεων με το Φανάρι, κυρίως όμως αναγνώρισης του σημαντικού ρόλου τον οποίο μπορεί – θα έλεγα μάλιστα πρέπει – να διαδραματίσει η Εκκλησία της Ελλάδος σε διορθόδοξο και διαχριστιανικό επίπεδο.

Η Εκκλησία επιτελεί το σωστικό της έργο όχι με εκείνα που συνήθως πράττει, ούτε με εκείνα που λέγει, αλλά κυρίως με αυτό που *είναι*. Αυτό το “είναι”, με άλλα λόγια αυτή η ταυτότητα και αυτοσυνειδησία της Εκκλησίας, την οποία η Ορθόδοξη παράδοση πιστεύει ότι έχει διασώσει αυθεντικότερα, δεν είναι τίποτε άλλο παρά το όραμα ενός καινούργιου κόσμου διαφορετικού από το φθαρτό και συμβατικό στον οποίο ζούμε, το όραμα δηλαδή της προσδοκώμενης Βασιλείας του Θεού. Το όραμα αυτό πέρα από υπερβατική και προσδοκώμενη στα έσχατα οντότητα αποτελεί εν ταυτώ και

χειροπιαστή ιστορική πραγματικότητα, εναλλακτική πρόταση ζωής, υπέρβαση της καθημερινότητας και της φθαρτότητας, τις οποίες εκφράζει η συμβατική ζωή.

Αυτή την εναλλακτική πρόταση ζωής, η Εκκλησία οφείλει κατά πρώτο λόγο να την εκφράζει αυθεντικά στον εσωτερικό της χώρο, στη λατρεία δηλαδή και τη διοίκησή της, και κατά δεύτερο λόγο να τη μεταλαμπαδεύει προς τα έξω, να την καταθέτει με άλλα λόγια ως ζωντανή “μαρτυρία” στον κόσμο. Εκκλησία χωρίς αυτή την ιερή “αποστολή” της απλούστατα δεν είναι Εκκλησία. Όσο κι αν σε πολλούς φαίνεται παράδοξο, η Εκκλησία δεν υπάρχει για τον εαυτό της, αλλά για τον κόσμο.

Το χρέος, λοιπόν, και η μαρτυρία της Εκκλησίας κατά τη τρίτη χιλιετία του βίου της στο χώρο δικαιοδοσίας της Ελλαδικής αυτοκέφαλής Εκκλησίας έχει να κάνει κατά πρώτο λόγο με αυθεντικότερη έκφραση και ανανέωση της λειτουργικής της ταυτότητας, κατά δεύτερο με εκκλησιολογικά ορθότερο σύστημα διαχείρισης των εκκλησιαστικών της πραγμάτων, και κατά τρίτο και κυριότερο λόγο με άνοιγμα προς τον έξω κόσμο, με άλλα λόγια με ένα ουσιαστικό διάλογο με την κοινωνία και τον εκτός της Ορθοδοξίας χριστιανικό κόσμο, κυρίως τον ευρωπαϊκό.

α. Σε ό,τι αφορά τη *λειτουργική αναγέννηση* η Εκκλησία της Ελλάδος βρίσκεται σε αρκετά καλό δρόμο. Κάτι αρχίζει να κινείται προς την κατεύθυνση του αυθεντικού επαναπροσδιορισμού της Ορθόδοξης χριστιανικής λατρείας. Τα αρμόδια θεσμικά όργανα της Εκκλησίας με σύνεση και σοβαρότητα εδώ και αρκετούς μήνες μελετούν τους τρόπους με τους οποίους θα αναδειχθούν όλα τα στοιχεία που κάνουν τη Ορθόδοξη λατρεία αυθεντική «εικόνα» της προσδοκώμενης να φανερωθεί «αλήθειας». Έχει γίνει, με άλλα λόγια, κατανοητό πως αν η Ορθόδοξη λατρεία δεν εκφράζει πιστά τις ιδιότητες του καινούργιου κόσμου της Βασιλείας του Θεού (πλήρης και ισότιμη συμμετοχή του λαού, δυναμική έκφραση ενότητας, ισότητας, αδελφосύνης, θυσίας και προ παντός αληθούς κοινωνίας), τότε μπορεί να λειτουργήσει σαν κάποια μαγική τελετή και έτσι να καταντήσει κακέκτυπο και ψευδές είδωλο της πραγματικότητας που εικονίζει. Μπορεί λοιπόν με βεβαιότητα να πει κανείς πως η πλειοψηφία των παραγόντων της ελλαδικής Εκκλησίας έχει επί τέλους εγκύψει με σοβαρότητα στο πρόβλημα της λειτουργικής έκφρασης της Ορθόδοξης χριστιανικής κοινότητας, και άλλοι λίγο άλλοι περισσότερο έχουν αναγνωρίσει τη σοβαρότητα του θέματος. Η μεγάλη πλειοψηφία του ελληνικού λαού είναι ακόμη ανυποψίαστη για την ασύγκριτης δυναμικότητας πνευματική και πολιτιστική κληρονομιά της Ορθόδοξης λατρείας και κυρίως τη ρηξικέλευθη πρόταση ζωής που μεταφέρει η κυριακάτικη λειτουργία μας. Η πορεία για τη λειτουργική αναγέννηση της ελλαδικής Εκκλησίας μόνο με υπαναχώρηση στις ομολογουμένως αφόρητες πιέσεις των κάθε λογής φανατικών και μη κατ’ επίγνωση ζηλωτών μπορεί να ανακοπεί.

β. Σε ό,τι αφορά, αντίθετα, το *μοντέλο* διαχείρισης των εκκλησιαστικών μας πραγμάτων, ελάχιστοι είναι διατεθειμένοι να ασχοληθούν σοβαρά με το πρόβλημα. Η ορθόδοξη, βέβαια, ευχαριστιακή εκκλησιολογία επιτάσσει ριζική αλλαγή του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου με επαναφορά της αυθεντικής συνοδικότητας στην εκκλησιαστική μας ζωή. Όλοι, βέβαια, κάνουν λόγο για συνοδικότητα, ελάχιστοι όμως την εννοούν επεκτεινόμενη σε όλα τα επίπεδα του εκκλησιαστικού βίου από την ενορία, τις μητροπόλεις μέχρι και την ιεραρχία. Ο ισχύον καταστατικός χάρτης της Εκκλησίας της Ελλάδος (Ν. 590/1977) μπορεί βέβαια να αποτελεί θετική εξέλιξη ως προς τον ασφυκτικό πολιτειακό δεσμό κατά το παρελθόν της Εκκλησίας, απέχει όμως πολύ από το αυθεντικό Ορθόδοξο εκκλησιαστικό σύστημα διοίκησης. Στη μετανεοτερική εποχή συγκεντρωτικά μοντέλα, εξουσιαστικές συμπεριφορές, μη συμμετοχικές διαδικασίες, έλλειμμα πραγματικής “κοινωνίας”, οφείλει επί τέλους η Εκκλησία της Ελλάδος οριστικά και αμετάκλητα να τα εγκαταλείψει.

γ. Εκεί που αρχικά διαφάνηκε κάποια νότα αισιοδοξίας, ήταν οπωσδήποτε στην περίπτωση του δυναμικού *ανοίγματος* της Εκκλησίας προς την κοινωνία και προς τον έξω της Ορθοδοξίας κόσμο. Για περισσότερο από τριάντα χρόνια η Εκκλησία της Ελλάδος έμεινε ουσιαστικά αμέτοχη στους αγωνιώδεις προβληματισμούς της κοινωνίας, αλλά και της παγκόσμιας χριστιανικής κοινότητας. Αποτελεί κοινό μυστικό ότι στον τόπο μας ο εκκλησιαστικός λόγος για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα βρισκόταν σε κατάσταση στασιμότητας, σχολαστικής αμετροέπειας, ακόμη και εθνικιστικής υστερίας και ξενοφοβίας. Η πρόκληση της ισότιμης πλέον (επαν)ένταξης του ελληνισμού στο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πολιτιστικό γίγνεσθαι – από το οποίο βίαια αποκόπηκε στις αρχές της δεύτερης χιλιετίας εξαιτίας του Σχίσματος, με τραγικές συνέπειες τόσο για τον ίδιο τον ελληνισμό, όσο και για τη Δύση, αυτό δηλαδή που ονομάζουμε σύγχρονο δυτικό πολιτισμό – φάνηκε ότι προς στιγμή προβλημάτισε την ηγεσία της Εκκλησίας. Έτσι, στη σύνοδο της Ιεραρχίας της ελλαδικής Εκκλησίας τον Οκτώβριο του 1999, μετά από εισήγηση του αρχιεπισκόπου, ομόφωνα αποφασίστηκε να εγκαταλείψει η Εκκλησία μας την εσωστρέφεια και την

απομόνωσή της και κάνοντας την αυτοκριτική της να βγει δυναμικά προς τον έξω κόσμο. Δόθηκε η εντύπωση ότι θα επιχειρούσε επί τέλους θεσμικά και η ελλαδική αυτό που η ανά τον κόσμο Ορθοδοξία είχε προ πολλού διακηρύξει, να συμπορευτεί δηλαδή με τις πανορθόδοξες διακηρύξεις για οικουμενικό διάλογο, για ζωντανή και ουσιαστική μαρτυρία προς τον μη Ορθόδοξο κόσμο με στόχο τόσο την ορατή ενότητα της Εκκλησίας, όσο και την ενότητα της ανθρωπότητας (Γ' Προσυνοδική, Μηνύματα των Προκαθημένων κλπ.).

Αυτό, λοιπόν, που πολλοί πίστευαν ως το θετικότερο και πιο ελπιδοφόρο βήμα της ελλαδικής Ορθοδοξίας, ήρθαν να ανακόψουν οι εξελίξεις των τελευταίων δέκα μηνών, με αφορμή το έλασσον ζήτημα των ταυτοτήτων. Και η μεν κοσμική εξουσία αλαζονικά φερόμενη πέταξε στο καλάθι των αχρήστων μια αρχικά διαφαινόμενη εκσυγχρονιστική εξέλιξη στους κόλπους της Εκκλησίας, η δε επίσημη Εκκλησία χάνοντας την ψυχραιμία της επανήλθε στον ελλαδικό της μικρόκοσμο, εγκατέλειψε το μεγαλόπνοο όραμα για πραγματικό άνοιγμα στον κόσμο, δίνοντας την εντύπωση ότι παρά τις αρχικές της διακηρύξεις τελικά άγεται «από ανεύθυνα μισαλλόδοξα στοιχεία...ρυθμίζοντας» την πολιτική (της) με βάση τα όσα απαιτούν υπερσυντηρητικοί κύκλοι στην Ελλάδα». Δεν είναι άμοιρο, όμως, ευθυνών και ένα μέρος της ελληνικής διάνοησης, η οποία αγνοώντας ή εσκεμμένα παραβλέποντας τον προβληματισμό που αναπτύσσεται διεθνώς αναφορικά με το ρόλο της θρησκείας κατά τη μετανεοτερικότητα, πεισματικά επιμένει στην παρωχημένη νεοτερική αντίληψη περιορισμού της Εκκλησίας στον ιδιωτικό τομέα των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, μακριά από αυτό που χαρακτηρίζεται δημόσιος βίος.

Σήμερα, στα πλαίσια της «κοινής χριστιανικής μαρτυρίας» η Ορθοδοξία έχει χρέος να κάνει λόγο για μια *ανοιχτή πολιτεία*, όπου όλοι είναι ανοιχτοί ο ένας στον άλλον, όπου μπορεί να λάβει χώρα ένας διάλογος πολιτισμών και όπου όλοι μπορούν να μοιραστούν μια κοινή ζωή, παρά την εσωτερική πολυμορφία τους. Όταν κάνει λόγο για την *οικουμένη*, δεν αναφέρεται πλέον σε μια αφηρημένη παγκοσμιότητα, όπως *όλος ο κόσμος*, ή *όλη η ανθρώπινη φυλή*, ή ακόμη μια ενωμένη *παγκόσμια Εκκλησία*. Αυτό που εννοεί είναι οι ουσιαστικές - και ταυτόχρονα απειλούμενες - σχέσεις μεταξύ Εκκλησιών, μεταξύ πολιτισμών, μεταξύ ανθρώπων και ανθρώπινων κοινωνιών, αλλά και μεταξύ της ανθρωπότητας και της λοιπής κτιστής δημιουργίας.

Κατά την αυγή της τρίτης χιλιετίας, δύο είναι τα κύρια θέματα που οφείλουν σοβαρά να απασχολήσουν την Ορθοδοξία. Το πρώτο είναι η εκ νέου επάνοδος της στο *δημόσιο βίο*, όπου έχει δικαίωμα αλλά και χρέος να εκφέρει το φιλόανθρωπο λόγο της με διάκριση και σωφροσύνη, και οπωσδήποτε όχι εξουσιαστικά και φυσικά αναγνωρίζοντας απόλυτα τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το δεύτερο είναι το πρόβλημα της *παγκοσμιοποίησης*, των καταπιεστικών δηλαδή δομών μιας υπερεθνικής οικουμένης, η οποία διοικείται πολιτικά, οργανώνεται οικονομικά, σχεδιάζεται επιστημονικά, διαχέεται και πολλαπλασιάζεται ηλεκτρονικά (internet κλπ.), μιας οικουμένης η οποία χωρίς ευαισθησία στην πολιτιστική πολυμορφία υπακούει στη λογική της δύναμης με στόχο τον πλήρη έλεγχο, και η οποία βαθμιαία καταπνίγει τη ζωή απειλώντας τον πλανήτη γη. Σ' αυτό το μοντέλο η Ορθόδοξη Εκκλησία οφείλει να αντιπαραθέσει, όπως άλλωστε το πράττει στα πλαίσια της «κοινής χριστιανικής μαρτυρίας», το όραμα μιας άλλης οικουμένης, που θεμελιώνεται στο σύνολο των *σχέσεων* και όχι των *δομών*, το όραμα δηλαδή μιας οικουμένης που είναι έκφραση ζωντανής αλληλεπίδρασης, και όχι αυτονομίας των νόμων που οδηγούν στο θάνατο. Το όραμα μιας οικουμένης που ζει με τη βεβαιότητα ότι η γη είναι κατοικήσιμη, η κοινωνία οφείλει να καταστεί βιώσιμη, επειδή ο Θεός έχει συνάψει τη Διαθήκη του με όλη την κτιστή δημιουργία μιας οικουμένης που καθοδηγείται από την ελπίδα ότι ο ίδιος ο Θεός «*εσκήνωσεν εν ημίν*» (Ιω 1,14). Το τελικό όραμα από το βιβλίο της Αποκαλύψεως που βλέπει τη μέλλουσα οικουμένη να κατέρχεται από τον ουρανό ως τη «Νέα Ιερουσαλήμ», αποκαλύπτει ουσιαστικά το βαθύτερο νόημα του χρέους της Ορθοδοξίας κατά την τρίτη χιλιετία, ένα χρέος δημιουργίας μιας οικουμένης αυθεντικών σχέσεων κοινωνίας, όπως αυτές αποκαλύπτονται με την προοπτική της ερχόμενης Βασιλείας του Θεού.